

Инес Црвенковска Ристеска (Македонија)
Институт за етнологија и антропологија, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“
 е-маил: inesc.r.2000@gmail.com

ВРЕМЕ Е ЗА БЕБЕ! МАЈЧИНСТВОТО И НАЦИОНАЛИЗМОТ ПО ПРИМЕРИ ОД РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ¹

Апстракт: Политичките центри на моќ во општествата често се обидуваат преку различни форми на национализам да ги уредуваат родовите улоги на поединците. Во оваа смисла, во примерот со Република Македонија во периодот на 2006-2017 година, низ различни проекти кои ќе ни послужат да ја илустрираме оваа идеја, Владата прави обиди да влијае врз претставата за улогата на жената и во семејството и во државата. Претставата е во релација со идејата да се зголеми нацијата. Во центарот стои македонската жена, која, со тоа што ќе стане мајка и ќе роди по можност повеќе деца, ќе придонесе во зголемувањето на нејзиниот број.

Клучни зборови: мајчинство, национализам, абортус, антиквизација, семејство, кампањи

Тодоров, подалеку од мојата матка!²

Политичките центри на моќ во општествата често пати се обидуваат преку различни форми на национализам да ги уредуваат родовите улоги на поединците во сите сфери од нивното секојдневно живеење. Во оваа смисла, во периодот помеѓу 2006-2017 година во Република Македонија можеа да се забележат бројни примери на различни проекти преточени во телевизиските кампањи или во форма на споменичен национализам олицетворен низ културно - урбанистичкиот проект „Скопје 2014“, иницирани и финансирани од тогашната македонска влада предводена од демокристијанската конзервативна партија ВМРО-ДПМНЕ. Според она што е предвидено со политичка програма во 2006 година³, односно како што забележува авторот Ристески, и во програмата од 2008 година, „се забележува дека оваа политичка

1 Овој текст беше презентирани на XIX-иот Меѓународен симпозиум за балкански фолклор Традиција и современост во фолклорот на балканските народи во 2017 година во Скопје, организиран од Институтот за фолклор „Марко Цепенков“, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје, Република Македонија.

2 Една од многуте пароли на граѓаните и граѓанските организации на протестите против предлог - законот за прекинување на бременоста одржани во месец јуни 2013 година.

3 Програмата на ВМРО-ДПМНЕ промовирана во 2006 година е со наслов „Преродба во 100 чекори“, додека пак во предизборната кампања во 2008 година, промовирана е со наслов: „Преродба во 100 чекори. Надградена и проширена“.

партија има јасен став за значењето на менаџирањето со културата и со уметноста во поглед на обликување и преобликување на идентитетот (Ристески 2011: 12), по што и „следат преродбенички чекори во реорганизацијата на македонската национална култура и идентитет (Ристески 2011: 2). Главните насоки во реорганизацијата предвиден се преку урбанизмот и архитектурата (Мијалковиќ, Урбанек 2011: 76), и со определени мерки кои подоцна се реализираат во форма на закони придружени од телевизиски и интернет кампањи. Со нив владата има намера многудетното македонско семејство да се наметне како мерка со која ќе се поттикне наталитетот кај Македонците. Ваквите популистички решенија директно интервенираа во градењето на родовите улоги во семејството, со посебен фокус на улогата на жената која мора да се стреми да создаде семејство, со што ќе даде придонес во одржувањето и доколку роди повеќе деца во зголемувањето на македонската нација. За да се запознаеме со ваквата политика одблиску, во нашето истражување ќе бидат користени делови од владините кампањи емитувани на националните и локалните телевизии и интернет каналите, изјави на активисти, граѓани - реактори, свештени лица, медицински лица, материјали кои ќе дадат појасна слика за тоа каква е методологијата на делувањето во националистичката програма на власта во периодот 2006-2017 година. За ефектот кој е постигнат подоцна, ќе може да се говори само ако се почне со податокот дека парите кои ги троши владата за реклами против абортусот годишно претставуваат десет отсто од буџетот на Министерството за здравство за превентивна заштита. Според податоците дадени од граѓанските организации ХЕРА и ЕСЕ за 2009 година, кога владата започнува со кампањата Избери живот. Имаш право на избор, било забележано дека владата издвоила 36 милиони денари од буџетот. Според податоците кои ги даваат овие две организации, до 2013 година биле потрошени 180 милиони денари (Митревска Марија, Радио слободна Европа, 11.11.2013).

Антиквизација на концептот мајчинство

Поттикнати од сознанијата на авторот Роџерс Брубекер (Brubaker 1996) дека на „нацијата повеќе треба да се гледа како на збир од практики, отколку како на категорија што треба да се анализира“, на национализмот треба да се гледа како на механизам за нејзина социокултурна реализација. И авторот Ристески, водејќи се според истата констатација на овој автор, ги анализира современите интерпретации на македонската нација. Тој увидува дека „целиот проект „Скопје 2014“ /.../ би можело да се чита како збир практики, како текстови, да се толкуваат како симболи, да се препознаваат како знаци на повеќеслојноста на идеите и интерпретациите на нацијата (Ристески 2016). Именувани како политички полиња (Brubaker 1996: 16), според она како на нив гледа, Брубекер ги дефинира како „различни локации и содржини каде националното значење, односно изградбата на нацијата се оспорува, произведува и се става пред нови предизвици“(Brubaker 1996: 15-16, цитирано според Ристески 2017). Во оваа смисла, во рамките на овој проект поместени се и спомениците кои длабоко задираат: преку прашањето за семејството до прашањето на мајчинството и истите ги ставаат во функција на планираната антиквизација: „како што локално се нарекува, [која] треба да го поддржи македонското легитимизирање на посебна нација како на внатрешен, така и на надворешен план“(Мијалковиќ, Ур-

банек 2011: 80) и ќе е во духот на идејата дека „Македонија може единствено да си го одбрани името [од Грција] ако докаже дека македонската нација има свои сопствени антички корени“.

Во контекст на истата оваа идеја, е централната позиција на споменичната целина која ја чини фонтаната, која во пошироката јавност е позната како споменикот Александар Велики со фалангата, а официјално е именувана како „Воинот на коњ“. Суштината на значењето на оваа фонтана ќе ја дознаеме доколку гледаме низ еден поширок фокус, каде би ги сместиле двата ново - уредени плоштади - централниот градски плоштад „Македонија“ каде е поставена фонтаната на „синот“ и плоштадот „Карпошово востание“, на левата страна од течението на реката Вардар, каде во една линија се поместени спомениците на Филип II Македонски, според историчарските наративи таткото на Александар Велики и споменикот на Олимпија и мајката на Александар и жена на Филип II Македонски. Со споменикот „Камен мост“ двата плоштада се и физички и симболички споени во една целина, формирајќи едно „семејство“. Авторот Џонсон уверува дека карактеристиките на една локација придонесуваат во градењето на нејзиното симболичко значење, што оваа целина и го потврдува неговото видување дека „местата сами по себе ги претставуваат значењата, станувајќи на тој начин и физичка локација и гледна точка на интерпретацијата (Johnson 1994, 1995). Во овој случај, оваа целина како физичка локација постојано надополнувана со детали кои ја поддржуваат и чинат пораката да стане појасна.

Дека станува збор за една целина, потврдуваат позициите на спомениците од „родителите“ завртени со телото и погледот во правец на доминантниот централен споменик на нивниот син - големиот македонски јунак, надополнето со кренатата рака во тупаница на Филип, отпоздравувајќи за храброста и успехот на Александар. Овој контакт потврдува дека „античкото семејство“ претставува интегрирана симболичка целина поставена во една хоризонтална линија која ја следи физичката насока и го исполнува најфреквентниот јавен простор во главниот град. Оттука, може со сигурност да се каже дека авторот е Ристески е во право кога во истражувањата не треба да ги третираме само како наивно разубавување на јавниот простор, бидејќи дека тие „ги истакнуваат политичките и културните значења поврзани со нив“ (Ристески 2011: 4). Целината која ја чинат плоштадите е просторот каде информацијата за важноста на „светата институција“ треба да се пренесе на младите кои треба да формираат семејство, а на жените да раѓаат деца.

Во овој случај не е доволно само присуството на споменичното „античко семејство“, туку нивната светост е надополнета со четирите мултиплицирани претстави на младата Олимпија во фазата на бременост и во фазата на мајчинство. Поместени во долниот дел на фонтаната на „мајката“, каде на првата претстава (во внатрешниот дел на фонтаната) е бремена со македонскиот јунак, во втората претстава (во надворешниот дел, во средина) го дои малиот Александар, на третата претстава (лево од втората претстава) внимателно го слуша како нешто ѝ зборува – е презентирани мајчинската неизмерна грижа и внимание за малечкиот син, и на четвртата претстава (десно од втората претстава) гушкајќи се со синот, е прикажана неизмерната мајчинска љубов кон својот син. Преку овие претстави на младата Олимпија во детали се презентирани четирите базични карактеристики со кои во Русоовски манир, може да се рече дека се во функција да ја идеализираат „мајчинската љубов и да

ја подредат жената на воспитувањето на децата“ (Srdić Srebro 2014: 39). Ваквата идеализација треба да претставува предизвик за секоја македонска девојка и жена, виде-на како одговорна за репродукцијата во семејството и во општеството: да биде бремена, и откако ќе го роди своето дете, да го храни, да се грижи и да ја покажува неизмерната мајчинска љубов кон него. Ваквите претстави како во случајот со „античката мајка“ помагаат да се оформат контурите на моделот на „идеалната мајка“ (Srdić Srebro 2014: 39) во современиот македонски контекст, која мора да го роди, храни, да го сака и да се грижи за новородениот син. Тоа со право не тера да ја поддржиме авторката Срдиќ кога ќе рече дека, иако ваквите модели во периодите „варираат во зависност од социокултурниот контекст, (сепак) култот кон детето останува доминантен и ја одредува улогата на жената во општеството“ (Srdić Srebro 2014: 39). Во оваа насока потврдуваат и авторите кои се занимаваат и со народната култура, и влијанијата на концептот за мајчинството од народната култура врз формирањето на концептот на мајчинството и нејзината улога во современиот контекст. На пример авторката Јакимовска, го става во релација со општественото толкување на можноста жената да раѓа и да дои, а индиректно со нејзиниот пол, кој во рамките на културните модели, родово се уредува. Авторката Срдиќ пак, дополнува дека улогата на жената се поистоветува со улогата на матката: раѓањето и грижата за потомството како нејзини основни одредници“ (Srdić Srebro 2014: 38). Па така, „во сферата на социјалното, ваквото поистоветување на жената со раѓањето неа ја прави истовремено и ‘одговорна’ за репродукцијата во заедницата“ (Јакимовска 2009: 102), што ќе го видиме тоа низ пример подолу во текстот. Ваквиот концепт е во согласност со интересите на заедницата, чие уредување спаѓа во доменот на „колективното женско искуство, кое станува и основа на женскиот идентитет“ (Srdić Srebro 2014: 38). Во рамките на ваквото искуство, Јакимовска го сместува и доењето, кое „директно асоцирано со мајчинството, тоа е парадигматично за сето она што мајката и буквално и фигуративно му го дава на своето дете - таа го задојува со млеко, но индиректно, преку чинот на хранење, таа го ‘задојува’ и со мајчинска љубов и грижа“ (Јакимовска 2009: 155). Оттука се повлекува јасна релација со коренот на концептот на „идеалното мајчинство“ претставено преку претставите на младата Олимпија и нејзиниот син, со таа разлика што ако во народната култура мајчинството спаѓа во доменот на интимната женската култура и за неа најповикани се да говорат жените, антиквизираниот современ модел станува дел од јавната сфера и е од јавен интерес, што е доволен показател дека постои намера преку реорганизација на семејството, да се делува врз концептот на мајчинството, што во центарот на националното внимание ќе биде сместена жената и реорганизацијата на нејзината улога на сите нивоа во општеството.

Закон и кампањи

Авторот Максвел напишал дека сексуалноста е таа што ја има централната улога во патриотската имажинација откако се појавил национализмот во доцниот 18ти век (Maxwell 2016: 1). Ваквиот концепт бил важен во насока да биде регулирана контролата на женската сексуалност/.../ како мерка на „авторитарниот национализам спонзориран од државата“ (Braswell 1996: 25). Во дискутираниот период во Република Македонија демохристијанската партија на власт ВМРО-ДПМНЕ

и поддржувачите на нивните политики, водејќи се според идејата дека треба да се зачуваат семејните традиционални вредности, прашањето за абортусот го вметнаа во нивната концепција за патриотизмот. Така, „патриотите“ како што ќе видиме во примерите од овој период подолу во текстот, беа тие кои се грижеа и за улогата на жената во општеството, посебно во семејството. Сите други кои не ги поддржуваа експлицитно ваквите партиски ставови, станаа „убијци“ - концепција во која терминот се употребува во контекст кога се дисквалификуваат поединци заради искажаните ставови кои во однос на прашањето за мајчинството и абортусот кои се покажале како спротивни на патриотските. Овие термини се употребуваат од припадниците или поддржувачите на владините политики во градењето на јавниот дискурс со цел да ги презентираат како штетни за македонската национална држава. Со воспоставувањето на новата доминантна идеологија на патриотизмот во поглед на прашањето на наталитетот и зголемувањето на нацијата како национален параван, „патриотите“ загрижени за националниот интерес, политиките од една страна ги насочија кон заштитата на машкоста и експлицитните хетеросексуални еротски желби (Maxwell 2016: 1) – што не е тема на интерес во овој текст, но и кон женската плодност како колективно национално богатство, заради што националната држава презема „постапки кои го поттикнуваат растот на популацијата“ (Maxwell 2016: 2). Во случајот со Република Македонија во периодот 2006-2017 година, плановите во поглед на мајчинството се тие што ќе ја одредат насоката на владините одлуки во поглед на родовите улоги. Со цел директно да влијае врз контролата на раѓањето и одлуката за прекинување на бременоста, Владата со помош на медиумите во Република Македонија, ја поттикнуваше концепцијата за мајчинство во рамките на многудетното семејство како единствено решение за раст на нацијата. Со ова државата влијаеше да се изгради јавен дискурс со кој ќе се табузираат постапките кои не влегуваат во овие концепциски рамки, „како еден од начините жените да го присвојат мајчинското однесување, да ја усвојат идеологијата на мајчинството и мотивациите за исполнување на идеалната мајчинска улога“ (Radulović 2008: 160). Така, јавниот дискурс се изгради како пракса која систематски го образува објектот за кој се говори (Fuko 1998: 54), но се изгради и како „специфичен начин на говор и како средство за формирање мислења и родни стереотипи/.../ систем на слики, метафори, претстави, кажувања, искази кои се користат на одреден начин да се конструира одреден објект“ (Radulović 2008: 160-161).

Изворот на идејата за конструирање на јавниот дискурс спонзориран од партиите на власт, иако со подлабоки корени се разбира, во поконкретна форма може да се забележи во Стратегијата за демографски развој 2008-2015, во предизборната програма на партијата ВМРО-ДПМНЕ од 2008 година. Во оваа стратегија, надоградена на стратегијата од 2006 година, интересот е насочен кон тоа да се постигне „забавување на стапката на намалување на населението и создавањето услови за одржлив демографски развој, намалувањето на регионалните демографски диспаратности, поддршката на семејството и семејните вредности и зголемувањето на квалитетот на живот на населението“ (Преродба во 100 чекори. Надградена и проширена 2008: 119). Намерата во стратегијата навидум е добронамерна, бидејќи со мерките во обѕир се земаат регионите кои според статистиките се пред демографски колапс заради ниската стапка на наталитет. Но, во периодот по изборите во 2008 година, кога власта на партијата ВМРО-ДПМНЕ со поддржувачите се засили во држава-

та, во реализацијата на мерките кои ги презедоа подоцна, се виде вистинската партиска цел на предвидените мерки: да се навлезе длабоко во општествената структура и да се уреди улогата на жената; девојката да се реализира во рамки на семејство составено од брачен пар на маж и жена; во рамките на семејството жената по секоја цена да се реализира како биолошка мајка. Оваа предвидена улога на жената со стратегијата, се реализира со измени на законите кои ја уредуваат улогата на жената во општеството, но и со притисокот од повеќекратно јавно изнесениот став во овој период на Македонската православна црква - Охридска Архиепископија по ова прашање, идентичен со ставот на ВМРО-ДПМНЕ, дека биолошкото мајчинство е основна и најважна општествена реализација на македонската жена. Со вака оформените контури на партискиот проект со неговата крајна цел, дисциплинираниот режим го реализира своето влијание низ јавниот дискурс кој тие постојано го градеа, за ние да го усвојваме и во чиј склад да се однесуваме (Radulović 2008: 163), што, според некои автори, нè чини слепи за сè она што излегува од рамките на наученото однесување како посакувано (Gergen 2006: 73, според Radulović 2008: 160). Во овој случај, како и во многу други во тој период, не бевме свесни за тоа од каква реалност станавме дел. Бидејќи како и во минатото официјалната медицинската наука остана далеку од тоа да понуди соодветно решение за прашањето на бременоста и нејзиното прекинување посебно, а во разгледуваниот период и беше наложено да извршува веќе донесени решенија од партиските и административните институции, своето решение со ова прашање дозволено и беше да го понуди Црквата. Таа своето мислење го произнесе во името на верата и учењето на црквата. Упатувајќи го повикот до христијаните и верниците, Црквата сакаше да го наметне своето влијание врз целокупното население, особено по прашањето на абортусот. Свештените лица даваа уедначени изјави со власта, во насока да ги поддржат понудените измени во законот. Ваквиот засилен јавен дискурс претпоставуваше исклучување на поин-аквите можности од тие кои беа понудени од партијата и Црквата, па се добиваше впечаток дека, ако се случи жената да избере решение надвор од овој режим, оние кои учествуваат во оваа активност ќе бидат морално и општествено деградирани. Се разбира, ваквиот начин на општествено санкционирање не е ексклузивен за овој период. Примери поврзани со оваа проблематика може да се сретнат кај повеќе авторки кои се занимаваат со народната култура, но и со запазени културни модели во современиот општествен контекст. Пример, авторката Јакимовска забележува дека социјалниот притисок како регулирачки механизам може да биде манифестиран низ различни форми, со речиси ист интензитет во народната, селската, урбаната, односно современата култура - каде партијата со помош на национализмот ќе го преземе главниот збор. Авторката со пример сака да ја доближи оваа ситуација и се служи со текстот наведен на последната страница од таканаречената „Мајчинска книшка“, официјален документ кој го добива секоја трудница, здравствена осигуреничка во Република Македонија каде се забележуваат сите позначајни податоци поврзани со бременоста. Примерот кој го илустрира се однесува на 2007 година. Авторката со право забележува дека текстот кој е содржан во овој документ, со што воедно се признава од медицинските установи, отсликува и промовира став кој е истовремено и став на државата: дека раѓањето здраво потомство е ‘биолошка задача’ на секоја жена. Со тоа што ваквиот текст е содржан само во мајчината книшка (а не и во книшката на таткото, која како посебна ‘таткова книшка’ и не постои)

истакнува Јакимовска, со ваквата ‘задача’ „државата ја задолжува исклучиво жената, исто како што со неа во погорната приказна ја задолжил Господ“ (Јакимовска 2009: 103). Во дадениот период, Црквата ја задолжува жената во името на Господ. Ваквиот однос кон жените Јакимовска го забележува и во рекламата на една гинеколошка ординација која лечи брачна неплодност, каде со наредбен глас им се обраќа исклучиво на жените, што го извлекува впечатокот дека жените се тие „кои не само што треба, туку веројатно и мора да бидат мајки за да бидат воопшто сметани не само за жени, туку и - за човечки суштества!“ (Јакимовска 2009:104). Во случаите пак, со лекарите гинеколози кои ја спроведуваат постапката на прекин на бременоста, со донесувањето на новиот закон во 2013 година, се во постојана двоумење околу личното постапување на повеќе нивоа, бидејќи самиот закон е така формулиран што и „ги донесува до состојба на конфузност како да ја вршат својата должност“ (Здравковска 2017: 51-52), и врз нив врши голем притисок бидејќи „најголемо влијание во нивната работа имаат високите прекршочни и казни одредби/.../ Прекршочните одредби за установите кои нема да почитуваат одредени членови од законот се движи од 25 000 до 50 000 евра, одговорното лице на установата се казува од 3 000 до 5 000 евра, докторот кој нема да ја изврши интервенцијата во согласност со законот се казува од 5 000 до 6 000 евра и исто толку висока казна за членовите на комисиите“. Ваквата неконзистентност во уредувачките законски сегменти остава простор медицинските лица да ја вршат работата во постојан страв дека ќе бидат казнети поради непридржување кон членовите на законот, и ќе биде нарушен нивниот углед и интегритет. Од овие примери може да се забележи дека ваквото регулирање во разгледуваниот период може да се одмери со ексклузивност само во начинот како механизмот партиски се инструментализира во името на државните цели, што го достигнува својот врв во случаите кога поради различни причини жените се уште немаат родено, не се во можност или пак не сакаат да раѓаат.

Семејството

Во примерот со Владата која планира во дадениот период, семејството го има најзначајното место. Ако се присетиме, стратегијата во програмата започнува со партискиот став во врска со важноста на семејството, издвојувајќи ја формацијата на многудетно семејство како идеална, за чија реализација треба да се преземат конкретни мерки: „Семејството е основен столб на општеството. Многудетното семејство како долга традиција, почна да исчезнува во последните 20 години во Македонија. /.../Крајно време е да започне Македонија со дебата по ова прашање, но и со конкретни мерки“ (Преродба во 100 чекори. Надградена и проширена 2008: 119). Добар пример како илустрација за она што се планира да преземе како мерка се телевизиските и интернет кампањите поврзани со клучните сегменти: фетус, абортус, зголеми го семејството - имај трето дете, семејни вредности. Низ кратките видео филмови, но и таканаречените телевизиски „семејни магацини“, отсликана е идејата на владата предвидена со стратегијата. Ако се погледне на динамиката на нивното емитување и реемитување, се дознава за намерите, со помош на национални и локални телевизии да се зголеми покриеноста на територијата на Републиката. Текстот на најавната песна на таканаречениот семеен магацин прикажуван во две -

три сезони „Време е за бебе“, чија главна цел е да се презентираат семејства со три или повеќе деца како позитивен пример на успешни семејства, но и како идеален, посакуван општествен модел. Емисијата е дел од кампањата Зголеми го семејството, имај трето дете, а насловната песната е своевиден повик до оние кои не се реализирале, да се идентификуваат и придружат бидејќи е време за бебе(!):

*„Да сме повеќе, давам јас баи сè/да во наша земја умни деца одат/
Што на мајка личат и на татко свој/Макар секое трето штркот да го носи.*

Помисли на нас, помисли на утре/ Штом помислиш на мене, помисли на себе/Чукна и тој час, за едно ново утро/ Време е за бебе!/Време е за бебе! (Македонска нација)

За да ја разбереме логиката во медиумското дејствување во рамките на оваа кампања, како дополнување треба да се укаже на тоа дека ова телевизиско шоу, во овој временски период се емитува премиерно на првата програма на МРТВ, во недела во 14.10 часот - период кога се претпоставува дека е време за неделниот ручек кога се присутни сите членови од семејството, вклучително и оние кои се претпоставува дека треба да бидат потенцијално засегнати од ова прашање. Уште повеќе влијанието на кампањата се зголемува заради политиката на вклученост во кампањата од локалните медиуми. Нивната задача е да ја преземат и реемитуваат емисијата во помалите градови, со цел да се прикаже нивната ангажираност во големото планирање на партијата на едно вакво прашање од национална важност. Таков пример може да се наведе примерот со една битолска телевизија, која со своето емитување го покрива градот Битола, Прилеп и населбите во нивна околина. За успехот на кампањата биде уште поголем, епизодите од „семејниот магазин“ се објавени на јутјуб каналот Македонска нација или на Порталот за Кратово и Осоговскиот Регион, Аберција.

Во вториот краток филм од кампањата Зголеми го семејството, имај трето дете, се поддржува претходната мерка со идејата дека секое семејство треба да се стреми кон постигнување на идеалното многудентно семејство, но со нарацијата се оди подлабоко кон тоа да се претстави овој модел како вредност од минатото која треба да се преземеме од „нашите баби и дедовци“, и во духот на која во иднина, се препорачува да ги воспитуваме нашите деца:

„Секој на секој помагал, секој по нешто работел. Сите се држеле заедно. Денес? Денес е редот на нас. Да ги одгледаме и воспитаеме нашите деца со вредностите на нашите баби и дедовци. И ние треба да бидеме такви. Децата се нашето најголемо богатство“ (Децата се нашето најголемо богатство # Трето Дете, Македонска нација).

Паралелно со партиската кампања на владата финансирана со државни пари со која Владата се обидува да навлезе во семејствата и да го уреди „внатре“, започната реализацијата на предвидената стратегија од 2008 година, со која е предвидено да се поддржи овој модел и со закон. Во стратегијата може да се види дека се поместени предлог мерки (подолу забоени во жолто), кои директно интервенираат во општествените структури поврзани со семејството, раѓањето, наталитетот. Со овие мерки се промовира многудентното семејство како единствено решение за младите, а во позавиена форма општествено се маргинализира и етикетира, а подоцна со

донесување на закон - на неексплицитен начин, се занемарува правото на избор на жените за прекинување на бременоста:

- ✓ Подобрување на системот за **финансиска помош за првородено дете** во насока на елиминирање на материјалниот цензус за остварување на правото, со тенденција на зголемување на висината на правото како еднакратна помош на семејствата;
- ✓ **Финансиско стимулирање за третородено дете за брачни парови** кои потекнуваат од региони во кои е стапката на фертилитет под 2,1 живородено дете на жена;
- ✓ Со закон **обезбедување минимална пензија за жени кои родиле и одгледале 4 или повеќе деца, во случај ако не остваруваат право на пензија;**
- ✓ **Континуирана медиумска кампања за промоција на семејството и трето дете, со цел да се влијае врз свеста на младите брачни парови, кои имаат можност, а не се одлучуваат да имаат деца, или повеќе од едно или две деца;**
 Разгледување на можноста **покрај жената и мажот да има право на краткотрајно породилно боледување во првите еден или два месеци по раѓањето на детето, со цел да и помогне на мајката во почетниот период по породувањето, и да се грижи за здравјето на новороденчето и неговите потреби;**
- ✓ **Обезбедување на користење на право на породилно отсуство за сите мајки што не остваруваат право како вработените мајки, во време на законски пропишаното отсуство поради бременост, раѓање и мајчинство во износ од најмалку 30% од просечната плата во Република Македонија во оние општини каде е стапката на фертилитет под 2,1 живородено дете на жена;**
- ✓ **Поддршка на комбинирањето на професионалниот со семејниот живот за брачни парови кои имаат мали деца или се грижат за немоќни членови на семејството;**
- ✓ **Подобрување на условите за живот за млади брачни парови и семејства со над четири родени деца на национално ниво, во подрачјата со ниска стапка на наталитет и со висока стапка на стареење на населението;**
- Поттикнување на вработувањето на млади невработени родители кои самостојно се грижат за одгледување на децата и на родителите на децата со посебни потреби;**

Подобрување на условите за планирање на семејството и мајчинството преку мерки за зајакнување на улогата на примарната здравствена заштита, зголемување на покриеноста и одржливоста на услугите за репродуктивно здравје, **намалување на стапките на абортус,** развивање мрежи на советувалишта за репродуктивно здравје на младите на ниво на локална заедница, едукација на адолесцентите во училиштата за зачувување на здравјето, промоција на модерните средства за контрацепција, остварување на подобра контрола на полно преносливите болести, поттикнување на иницијатива за помош на брачни парови кои се лекуваат од неплодност и унапредување на квалитетот на здравствената заштита и употреба на современа медицинска технологија во третманот на инфертилитетот.

(Преродба во 100 чекори. Надградена и проширена 2008: 119-121).

Законот за абортус и мерките „за предомислување“

Сместена во последниот параграф во предвидените мерки за подобрување на условите за планирање на семејството и мајчинството зашто се стекнува впечаток дека е споредна, е мерката за намалување на стапката на абортус!, ставена во функција на мерка за подобрување на условите за планирање на семејството и мајчинството во Република Македонија. Во 2013 година владата поднесува предлог - закон за прекинување на бременоста во Република Македонија со образложение дека законот наводно донесен 1977 година, треба да се промени. Во реакцијата на многуте добро – упатени правни лица во државата, меѓу кои и Хелсиншкиот Комитет за човекови права во Република Македонија, може да се забележи за несериозниот однос на институциите кои го подготвувале овој сериозен предлог - закон, и нивните паушални тврдења во официјалните документи поднесени до Собранието на РМ. Така на пример, правничката Мирјана Најчевска претседателката на Хелсиншкиот комитет во Република Македонија, во нејзин коментар поврзан со овој закон ќе забележи дека постојат произволни тврдења на Владата во овој документ најпрво во однос на тоа дека нивното барање за промени е за закон од 1977 година, кога според правничката не е познато дека дошло до некакво официјализирање на ваков закон (види повеќе Најчевска 2013). Закон врз кој тие имаат намера да направат измени, според неа е донесениот во 1972 година. Според неа, 1977 година не е забележана дури ни како година кога биле направени некакви измени на закон, наведувајќи ги притоа годините кога биле направени измените, 1976 и 1995. Ако се продолжи анализата уште подлабоко, во употребата на овој паушален податок како првостепен факт без истиот претходно да биде проверен од оној којшто го користи во изјавите и градењето став по ова прашање, потврдува дека интенцијата на оној кој го прави тоа е да го промовира предлогот и нејзините планирани мерки, а не да даде суштинско образложение за промените. Во оваа смисла, дека во периодот на предлагањето постојат и такви одговорни лица, носители на јавни функции, кои се повикуваат на предлогот на ваков начин, може се види од следниот пример. Според видувањата на тогашната директорка на Клиниката за гинекологија и акушерство во еден напис од тој период, се обидува да ги објасни предлог измените на новиот закон, притоа повикувајќи се на оправданоста дека: „овој закон е еден од најлибералните закони во европските земји, дури и полиберален од претходниот закон што е донесен во 1977 година“ (портал МКД, 21.06.2013). Разликата меѓу законите ја дефинира како осовременување на постоечкиот закон, кој во ваква форма го почитува индивидуалното право на одлука на жената бидејќи е отфрлена точката каде што се бара и согласност од сопругот за абортус, но дава и шанса на секоја жена да размисли и да потврди дали сака да ја прекине бременоста“. Како новина во законот, го потенцира потпишувањето барање до докторот кој ќе ја извршува интервенцијата и посебно го истакнува „советувањето кое докторот задолжително мора да го изврши пред да ја направи интервенцијата“ (портал МКД, 21.06.2013). Како новина, која ја нема во стариот закон, ја наведува и можноста жената да размисли три дена пред да се реализира интервенцијата. Овие новини кои ги наведува директорката се и главните причини за реакцијата на јавноста, која тој период протестираше против овој предлог - закон. Меѓу останатите граѓански организации, во врска со овој закон, во јав-

ност најпрво својот критички став го изнесе парламентарното собрание на советот на Европа. За донесувањето на овој закон, овој орган го истакна непотребното избрзано донесување, а од барателите, изоставената општествена дискусија. Меѓудругото, во нивната реакција за законот стоеше забелешката дека „... беше донесен во брза постапка за време од две недели, со што беше оневозможена каква било консултација и јавна дебата со главните чинители, како медицинските експерти, женските организации и граѓанското општество“ (Окно.мк 29.06.2013). Другата идентификувана квалитативна слабост, иако секогаш се зборуваше дека законот ќе претрпи квалитативни промени во насока на негово подобрување - либерализирање, за предлог - законот е идентификувана негова непроменетост. Тоа го нагласуваат и граѓанските организации, издвојувајќи ги како најважни нејасностите околу актите на советување на бремената жена:

„Остануваат доставувањето на писмено барање на жената, останува задолжителното пристрасно советување во кои се вклучени предностите од продолжување на бременоста, остануваат трите дена за чекање по задолжителното советување, писмената согласност. Секако она што нас најмногу не интересира, кои се актите на советувањето, зошто самиот закон се уште не е сеопфатен, односно интегрален“ (Јовановски Бојан, ХЕРА, 10.06.2013)

Извадениот сегмент е од реакцијата на 72 невладини организации, од стручни здруженија на гинеколози и од меѓународниот фактор против законот за абортус и одлуката на Уставниот суд да се одбие нивната препорака во однос на повлекување на закон од итна постапка и одене на истиот по редовна постапка и обезбедување поширок консултативен процес во однос на донесувањето закон. Наспроти сите нивни заложби за донесување квалитетен нов закон, за што во суштина беа одбиени од Владата, а тоа верификувано од Уставниот суд, продолжи да биде на сила стариот закон кој според нив е парцијален, неинтегрален, несеопфатен. Врв на целокупната брзоплета постапка е тоа што „Уставниот суд наместо да го штити уставот, дозволи административен орган да одлучува за уживањето на уставно - загарантираните права/.../ државата се стави во улога на старател на жената да каже што е добро за нејзиното здравје, за нејзиниот живот, за нејзиниот телесен интегритет, а што не. И деловно - способните жени со овој закон, Уставниот суд со вчерашната одлука дозволи жените да се третираат како деловно неспособни да одлучуваат што е добро за нивното здравје. Ограничувањата на абортус – во една година еден абортус, Уставниот суд одлучи во еден вакуум без да има предвид што може да се случи во секојдневјето“ (Наташа Бошкова, Коалиција Сексуални и здравствени права на маргинализирани заедници (СЗПМЗ), 09.10.2014). Како што нагласуваат тие, тоа остава простор за полесно манипулирање со постапките, посебно, со спроведувањето на советувањето на бремената жена кое задолжително мора да биде реализирано кај лекарот кој ќе го изврши прекинувањето на бременоста, вметнати како новина во законот. Тие оваа постапка ја ставаат во редицата мерки „за предомислување“ на бремената жена, исто како и постапката по советувањето, задолжително да чека три дена пред да ги достави потребните документи за отпочнување на постапката за прекин. За ова прашање може да се дискутира повеќе зашто го поместуваме подолу во текстот. Претходно, би се навратиле накратко на динамиката во донесу-

вањето и измените со што ќе се добие јасна слика за политиките на владата во овој период во однос на законот за прекинување на бременоста. Од првото донесување на Законот за прекинување на бременоста во Социјалистичка Република Македонија објавен во Службен весник 22/1972, првиот предлог - закон предложен од Владата до Собранието е доставен 21.05.2013 година со идеја да се донесе 'по кратка постапка'. Во тие изминати четириесет и една година, законот претрпел само две измени, во 1976 и во 1995 година. По донесувањето на законот во 2013 година 'по кратка постапка', во наредните три години, направени се четири измени на законот, две во 2013 година, една во 2014 година и една во 2015 година. На 17.06.2017 година 'по кратка постапка' е донесен нов закон! Дали ова нешто говори?!

Игнорантскиот однос на владата кон организациите и јавноста кои не се согласуваат со ваквите политики, ги продлабочи општествени контроверзии и предизвика општествена поларизација на јавноста која се чувствува и денес. Тоа е една од причините во ова истражување, интересот да е насочен и кон оваа тема. Погоре видовме дека поларизацијата е резултат на воспоставените политики во однос на законот, но исто така, е резултат на медиумската кампања финансирана од владата во овој релативно долг временски период. Според она што некои од активистите го изјавуваат, на самиот почеток тие дури и не успеале да ја насетат намерата на државните органи - да се реализира партиската политика во однос на семејството и мајчинството, наспроти абортусот. Моето доживување, но и на моите блиски пријатели со кои сме дискутирале за првите кампањски активности во 2009 година, е идентично со доживувањата на активистите кои реагираа со протести во текот на летото 2013 година.

„Кампањата против абортусот ако не се лажам започна некаде 2009 година, и мислам дека некако на тивок начин, не предизвика некоја голема реакција. Се сеќавам на постерите што почнаа да осамнуваат без никој да... од мртви фетуси, баш удираа на таа некоја шок тактика, користеа некој вид шок тактика да предизвикаат емотивна реакција кај луѓето. Почнаа да осамнуваат, немаше некои големи реакции. Некако ги изигнориравме. Освен извесни поединки коишто реагираа и правеа герила акции, голем дел од јавноста не реагираше на тие (Ана Василева, „Бори се женски“, Абортус стигма – што не беше во ред со владината кампања, 10.12.2015).

Во согласност со доживувањата на активистката изнесени погоре, е и заклучокот до кој доаѓа и авторката Здравковска во истражувањето поврзано со репродуктивната политика во Република Македонија и ефектите од телевизиските кампањи поврзани со законот за абортусот во 2017 година, на што таа и ќе дополни: „од моментот на вака конструираниот јавен простор преку кампањите, се создаде и атмосфера во која се направи поделба на класифицирањето на интервенцијата, како и чувство на одредена доза на облигација на заземањето став или страна по ова прашање. Поделбата е јасна - дуализам кој застапува две спротивставени гледишта: едната страна која се смета за поконзервативна и која вели дека правото на живот на бебето не треба да биде ставено под прашалник, дури и класифицирање на абортусот како убиство; и другата страна која се смета за полиберална и во чиј фокус е индивидуалното право на избор на жената (Здравковска 2017: 8). Се разбира, дискусијата по ова прашање во општествата, па и македонското, не е нешто ново, туку е дебата која се води на глобално ниво и се диференцира во две струи, едната која е

prolife или „за живот“, и другата *prochoice* која се бори „за избор“. Заедничко за двете струи е заедничката цел, тоа е намалувањето на бројот на абортусите, како што дискутира Јана Коцевска (Тииит. Инк., 10.12.2015) за Абортус стигма – ефекти од измената на законот. Она што таа го издвојува како неприфатливо за неа, е тоа што двете кампањи одат до експлицитни примери и објаснувања за тоа, која страна е подобра. Иако во јавната сфера двете спротивставени страни во Република Македонија ги водат дискусиите држејќи своја линија, постои голема разлика меѓу оваа во Република Македонија и дискусиите кои се водат во другите западноевропски држави. Ако во другите држави во дискусијата се вклучени сите државни и невладини организации и се води за суштински промени во неа, во Република Македонија или не се води дебата воопшто или се води вон институционално, како во дадениот период кога Владата не беше заинтересирана да води дискусија со невладините организации, па дискусијата беше организира „пост фактум“, откако ќе се случи некој чекор од владата за кој организациите не се запознаени или не се согласуваат со него, и се организира само од и меѓу активистите и невладините организации кои се за полиберално решение за ова прашање. Во оваа дебата не учествуваа владините институции, поради незаинтересираноста на Министерот и Владата. Ваквото „отсуство“ беше оправдувано со потребата од донесување закон ‘по брза постапка’ без да се чујат различните видувања и ставови од пошироката јавност. Наместо позитивен одговор на повиците за дискусија од страна на невладините организации, а согласно потребата да се оправдаат сопствените постапки, беа организирани контра – протести од страна на поддржувачите, подмладокот и унијата на жени на ВМРО ДПМНЕ. Во оваа смисла, на пример, интересен е партискиот став исказан од подмладокот и унијата на жени на ВМРО - ДПМНЕ од Прилеп во 2012 година.

Изјава - Стоп абортус

„Почитувани, во светот годишно абортираат околу 42.000.000 жени, односно секоја петта бременост завршува со абортус. А како последица на илегалните абортуси, секоја седма минута умира по една жена. Според заедничкиот извештај на Канцеларијата за статистика на Европската унија на секои 30 секунди во Европа се врши по еден абортус. Жртви во оваа невидлива војна има повеќе од сите убиства и прогонувања заедно. Ние како УМС на ВМРО-ДПМНЕ и Унија на жени на ВМРО-ДПМНЕ, денес гордо и смело кажуваме: Не на абортусот! И не го поддржуваме истиот поради морални, цивилизациски и општествени причини. А во овој контекст апелираме сите оние кои по пат на абортус ги убиваат сопствените деца дека на таков начина ја уништуваат својата земја, семејството, својот народ и иднината. Смртоносните дела носат смртоносни последици, а како последици од ваквото дело се јавуваат траен стерилитет, трајно отстранување на матката, а многу често доаѓа и до смрт на бремената жена. Отсуството на морална и правна заштита на плодот, како и гаранцијата на неговиот живот, ги прави бесмислени сите декларации за заштита на животот. Благодарам“ (УМС на ВМРО-ДПМНЕ и Унија на жени на ВМРО-ДПМНЕ, 28.12.2012).

Нивната тенденција во искажаниот став е да се помати границата меѓу она што значи легален и илегален абортус, тенденциозно да се влијае врз впечатокот

на оној кој слуша и гледа, без размислување да ги изедначи и притоа да ги замисли „жртвите на невидливата војна“ наречена абортус чии крајни жртви се сопствената земја, семејството, народот, иднината, а казната заради тоа што жената избрала да изврши убиство е трајниот стерилитет, трајното отстранување на матката и смрт на жената. Оваа партиски финансирана кампања со државни средства, делува врз луѓето сугестивно со цел да предизвикаат страв кај жените и да предизвика осуда од другите за ваквите жени, со што се влијае врз нејзиното право да одлучува за прекин на бременоста. Во еден од кратките филмови, се инсистира на фактот дека секој прекин на зачетокот до 12 седмица е рамен на убиство, што сугерира на тоа дека со правото да се избере прекин, жената избира да стане убиец(!). Уште во 2009 година на ТВ Орбис во Битола беше емитуван еден прилог, во чиј авторски текст насловен како Абортус – Стара тема, нови дилеми, се дискутира за абортусот како контроверзна тема - заради прашањето дали да се прифати или не, и невладините организации кои во тој период „застанаа на страната да се забрани абортусот. Тие преку постери со морничави слики бараат да се донесе закон со кој комплетно ќе се забрани насилното прекинување на бременоста“ (Абортус – Стара тема, нови дилеми, 24.01.2009). Ваквата примена на шок - тактика продолжи во вид на кампања, која сугерира Избери живот, каде визуелно се сугерира избор за живот, при што привидно се дава можност за слободен избор, но фактички, со сугерираното решение оваа можност се одзема.

Кампања: Избери живот – Фетус

Прва недела има сопствен генетски код, трета недела има крвоток и срцето почнува да чука. Петта недела, веќе има мозочна активност. Шеста недела има оформен лик и може да чувствува болка. Седма недела – прави респираторни движења, осма недела слуша. Ако абортусот е право на избор, убиството не е! Избери живот, имаш право на избор. Проект на Владата на Република Македонија (*Mnogudetni Semejstva*, 20.12.2012)

Осудата за прекинувањето на бременоста како „абортус“ (читај убиство!) кој низ медиумска кампања се здоби со општествена негативна конотација на убиство, уште повеќе се засили, а изнаоѓањето на соодветно решение уште повеќе се усложни, со јавно искажуваната поддршка во континуитет, од свештени лица на Македонската православна црква - ОА, кои на повеќе наврати јавно го искажаа својот личен став на телевизиски настапи во организирани дискусии, изјави или проповеди по повод големите верски празници. Во коментирањето на законот за „абортусот“ најгласен беше Митрополитот преспанско – пелагониски и администратор австралиско – новозеландски, г. Петар. На прес-конференција за Канал 5 телевизија, тој предлог - законот го поддржа, но и ја промовира постапката на абортус како двоен грев. Неговата изјава беше објавена и коментирана во порталите. „Знаеме дека станува збор за свесно, намерно или со умисла убиство на децата во утробите на мајките. Црквата не може да го премолчи тоа и сака да го каже својот глас. Ние сме должни да укажеме дека не треба да се создава јавно мислење дека абортусот е нешто дозволено. Некои невладини организации, кои се декларираат дека се православни, создавајќи мислење дека абортусот е нешто дозволено всушност прават штета

на човештвото и на нацијата. /.../Ризикот од абортусот е и самоубиство, зашто жените преку абортус ризикуваат да останат неплодни или го ризикуваат својот сопствен живот, што е двоен грев“ (портал *Press* 24, 31.05.2013; портал Република.mk, 31.05.2013). Неговата порака упатена пред сè до христијаните, а не до тие што не веруваат во Господ, ја дисквалификува постапката, а во исто време ги отповика невладините организации како нелегитимни да говорат за ова прашање, со што воедно ги квалификува како организации кои со ваков став, нанесуваат штета на општеството. Ваквата негова изјава предизвика силни реакции во јавноста, особено во феминистичките кругови.

Како што видовме и малку погоре, ставовите на сите граѓански организации, граѓани - реактори, припадници на феминистичките кругови, кои беа против ваквите политики на Владата, најмногу се сконцентрирани околу четири точки во новиот закон од 2013. Иако во погорниот текст индиректно ги допревме за нив спорните сегменти наречени „4 пречки за остварување слободен избор“ (Хера, 02.06.2013) сепак интересно е да се задржиме на нив, како конкретни мерки со кои партијата низ државните институции ја спроведува својата националистичка програма. Видовме погоре во текстот дека новиот закон ги доведува лекарите до конфузија, но и дека со пропишаните високи казни за непостапување по членовите на законот врз нив се врши голем притисок. За авторката Здравковска единствената новост во законот, која е во спротивност со какво било унапредување и развој на оваа процедура е административната комплексност и ограничување на работата на гинекологите. Според неа, „оваа констатација може да се потврди со анализирање на појавата на писмено барање за прекинување на бременост, која како дел од оваа постапка била воведена со законот во 1972, за подоцна, во 1976 година да претрпи изменување и престанува да постои“ (Здравковска 2017: 51). Така што, се согласуваме околу констатацијата дека привидното „модернизирање“ на овој сегмент од законот е всушност враќање назад кон стариот југословенски закон од 1972 година.

Важно е да се забележи и тоа дека оние кои се против овие измени во новиот закон, овие измени во законот ги гледаат како можност да се манипулира со двете вклучени страни во постапката, пациентите и лекарите. Ако се држиме до редоследот на измените во членовите во законот, нашиот интерес ќе се насочи кон ново воведеното задолжителното советување на бремената жена од страна на лекарот гинеколог од институцијата каде жената има поднесено барање за прекинување на бременоста. На почетокот по воведувањето на постапката, не беше јасна содржината и начинот на кој ќе се изведува ова советување. Единствена забележана информација околу постапката беше кампањата со која се покриваше реформите во законот за прекинување на бременоста, но не и оваа постапка. Тоа остави големи сомнежи кај пошироката јавност. Дека станува збор за постапки кои се смислени со сомнителна содржина, како за илустрација може да се послужи краткиот филм од кампањата за реформите во здравствениот систем посветен на абортусот, објавен на интернет 10.06.2013 година. Една пациентка е бремена и е на ултразвучен преглед кај лекарот – гинеколог, и има намера да започне постапка за прекин на бременоста. Дијалогот е меѓу пациентката и лекарот. Пациентката му поставува прашања на лекарот во врска со новитетите во законот. Разговорот непрекинато тече се до моментот кога таа му поставува прашање за тоа кои се ризиците и последиците доколку направи абортус. Лекарот ја повикува во канцеларијата за да ѝ објасни подобро. Тука кадарот се

прекинува. Советувањето на пациентката на филмот не е прикажано. Филмот продолжува од моментот кога советувањето е веќе завршено, со лекарот кој изразува надеж дека ништо не пропуштил во неговите совети. Ваквата илустрација за постапката во која се избегнува да се даде објаснување во кампањата за еден многу важен сегмент како што е советувањето, станува факт кој зборува за непознатата намера што се сака да се постигне. Идејата да се прикаже и објасни сè во детали во дијалогот во филмот, во сегментот на советувањето потфрла. Легитимноста на постапката се оправдува само со сегментите кои се филмувани. Но, дали е тоа доволно?

Владата и Министерот за здравство на 10.10.2014 година, објавен во Службен весник на РМ/148, донесуваат Правилник за содржината и начинот на советувањето на бремената жена пред прекинувањето на бременоста, со кој „се уредува“ задолжителното советување на бремената жена. Според насоките во првиот член на правилникот, лекарот е должен да ја информира жената „за можните предности за продолжување на бременост, како и за ризиците при спроведување, односно не спроведување на интервенцијата за прекинување на бременоста по здравјето и животот на жената ...“(Правилник... 2014). Во членот два од правилникот конкретно се уредува методологијата во постапката на советување, која треба да се врши усно со објаснување, со покажување на печатени материјали и со покажување на динамична ултразвучна слика од плодот со негов опис“, кога „ѝ се овозможува на жената да се чуе срцебиенето на плодот“. Вака сročениот правилник за советување, кога лекарот ги предочува предностите од продолжувањето на бременоста и ризиците од спроведувањето на постапката на прекинување, стручните лица од невладината организација Хера го гледаат како „пристрасно советување, вон ингеренциите и подготовката на докторот (за можните предности за продолжување на бременоста) (4 пречки за остварување на правото за слободен избор, Хера, 02.06.2013), со што жената ќе биде најпрво изложена на морален и емотивен притисок да ја смени веќе донесената одлука или доколку остане на своето решение за прекин на бременоста, ќе биде изложена на здравствен ризик да бара здравствена услуга на небезбедни места, вон здравствениот систем. Доколку за постапката за прекинување на бременоста жената го помине советувањето, лекарот е задолжен да го извести нејзиниот брачен другар. Глобата предвидена со правилникот за непочитување на ова задолжување за здравствениот работник е од 2000 до 3.500 евра во денарска противвредност. Следствено на советувањето, како мерка „за предомислување“, се надоврзува задолжителното чекање на жената по задолжителното советување со времетраење од три дена. Постапката на прекин на бременоста не смее да биде извршена порано од истекот на трите дена, со исклучок во случаите кога станува збор за малолетна или жена со ограничена или одзема на деловна способност, или во случаите кога лекарот констатирал јасна индикација дека постапката треба да биде спроведена, за што тој треба да има уредна медицинска евиденција. Ваквите мерки според претставниците на организациите „немаат никаква друга цел освен да ја стави жената во морална дилема после пристрасното советување, дали треба или не треба да абортира“(Наташа Бошкова, СЗПМЗ, 09.10.2014), при што од една страна „жената ќе прибегне кон илегален абортус: каде што не треба ниту да поднесува барање, ниту да чека одобрување, ниту да бара согласност, ниту пак да чека три дена да поминат и на крај е и поевтина услугата“, а од друга страна ќе го ослободи буџетот од трошење за активности кои за владата се општествено неприфатливи и непотребни во еден ваков, важен период за македонската нација.

Заклучок

Состојбата во Република Македонија во периодот од 2006-2017 година во која доминантна идеологија е национализмот финансиран од државата, била таква да се дозволи позиција во која македонските „патриоти“ да ја преземат во свои раце грижата за опстанокот на загрозената од повеќе аспекти, македонска нација. Така, во центарот на смислената партиска програма финансирана со пари од буџетот на државата, беше ставено идеалната формација на многудетно семејство. Одговорноста за реализирање на семејството, ја сместуваат идеалната мајка како биолошка задача и единствено посакувано општествено достигнување на македонската жена. Според замислениот модел, тоа е единствениот начин жената - мајка да даде вистински придонес во зголемувањето на македонската нација. Програмата е реализирана низ донесување закон во 2013 година, за истиот да биде ревидиран на повеќе наврати за краток временски период. Тоа говори за слабоста на законското решение кое е донесено без консултација со пошироката јавност. Паралелно, ако не и пред да започне со креирање на предлог-законот за прекинување на бременоста, Владата започна со финансирање на голем број кампањи на телевизиските и интернет каналите. Главната цел во сите кампањи беше да се изгради слика за идеалниот модел на многудетно семејство, наспроти изградената конотација на штетната постапка на прекинувањето на бременоста, абортус. За оние кои се најдоа задолжени да ги чуваат традициските вредности во општеството, таканаречените „патриоти“ секоја друга алтернативна опција за општествено реализирање на жената е исклучена, непосакувана. Независно дали постапката на прекин е оправдана или не, жената која се решила на чекор да ја прекине бременоста, во владината кампања во пошироката јавност беше промовирана и немилосрдно прогласена за убиец!

Извори:

- „Новиот закон за абортус на Република Македонија ги повредува меѓународните стандарди“, Став на Парламентарно Собрание на Советот на Европа, Окно.мк, 29.06.2013, достапно на <https://okno.mk/node/29521>
- „Митрополотот Петар: Абортусот е убиство со умисла - црквата не може да го премолчи тоа“, *Press 24*, достапно на <http://www.press24.mk/mitropolitot-petar-abortusot-e-ubistvo-so-umisla-crkvata-ne-mozhe-da-go-premolchi-toa>
- „Владика Петар: Абортусот е убиство со умисла“, Република *online*, објавено на 31.05.2013, достапно на republika.mk/75292.
- „Абортус стигма – што не беше во ред со владината кампања“, ХЕРА Македонија, објавено на 10.12.2015, достапно на <https://www.youtube.com/watch?v=C5ZcNzMtL-s>
- „Преродба во 100 чекори“, предизборна програма на партијата ВМРО-ДПМНЕ во 2006 година, достапна на <https://vmro-dpmne.org.mk/files/wp-content/uploads/documents/programa2006-2010.pdf>
- „Преродба во 100 чекори. Надградена и проширена“, предизборна програма на партијата ВМРО-ДПМНЕ во 2008 година, достапна на <https://vmro->

dpmne.org.mk/files/wp-content/uploads/2013/08/Programa%202008%20WEB.pdf

„Време е за бебе“, семеен магазин, кампања „Зголеми го семејството, имај трето дете“. На МРТ1; Аберџија, Портал за Кратово и Осоговскиот Регион, достапно на <http://www.aberdzija.com/gradska/vreme-e-za-bebe-anita-i-borche-ilievski-kratovo-za-mtv.html>; јутјуб канал Македонска нација, достапен на <https://www.youtube.com/channel/UCMB70YUJsFN4PQSxZVmx4Q>.

„Децата се нашето најголемо богатство #Трето Дете“, Македонска нација, достапно на <https://www.youtube.com/channel/UCMB70YUJsFN4PQSxZVmx4Q>

Најчевска, Мирјана. 2013. Предлог закон за прекинување на бременоста – по скратена постапка, Квадратурата на кругот, за мене и околината на обострано добро, достапно на <http://kvadraturanakrugot.crnaovca.mk/2013/05/29/predlog-zakon-za-prekinuvanje-na-bremenosta-po-skratena-postapka/>

„Д-р Марија Хаџи - Лега: Законот за абортус е еден од најлибералните во Европа“, Портал МКД, објавено на 21.06.2013, достапно на <https://www.mkd.mk/makedonija/d-r-marija-hadzhi-lega-zakonot-za-abortus-e-eden-od-najliberalnite-vo-evropa>

Закон за прекинување на бременоста, Службен весник број 22/1972, објавен на 27.04.1972, достапно на <http://healthrights.mk/pdf/Pravnici/Domasno%20zakonodavstvo%20i%20mehanizmi%20za%20zastita%20na%20covekovite%20prava/Ostanati%20povazni%20propisi%20od%20oblasta%20na%20zdravstvoto/Zakon%20za%20prekinuvanje%20na%20bremenosta/%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%20%D0%B7%D0%B0%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%B8%D0%BD%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%B1%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0.%20%D0%A1%D0%BB%D1%83%D0%B6%D0%B1%D0%B5%D0%BD%20%D0%B2%D0%B5%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%B1%D1%80.%2022-1972.pdf>

Закон за прекинување на бременоста, Службен весник број 87/2013, објавен на 17.06.2013, достапен на <http://www.healthrights.mk/pdf/Pravnici/Domasno%20zakonodavstvo%20i%20mehanizmi%20za%20zastita%20na%20covekovite%20prava/Ostanati%20povazni%20propisi%20od%20oblasta%20na%20zdravstvoto/Zakon%20za%20prekinuvanje%20na%20bremenosta/%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%20%D0%B7%D0%B0%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%B8%D0%BD%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%B1%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0.%20%D0%A1%D0%BB%D1%83%D0%B6%D0%B1%D0%B5%D0%BD%20%D0%B2%D0%B5%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%B1%D1%80.%2087-2013.pdf>

„Протести против законот за абортус“, изјава на Јовановски Бојан(ХЕРА Македонија), достапно на https://www.youtube.com/watch?v=Xz8VocSe_8Y

„Абортус стигма – што не беше во ред со владината кампања“, ХЕРА МАКЕДОНИЈА, достапно на <https://www.youtube.com/watch?v=C5ZcNzMtL-s&t=167s>

„Абортус стигма – ефекти од измената на законот“, ХЕРА Македонија, достапно на <https://www.youtube.com/watch?v=wwGZz3G8l2Y>

- „Изјава - Стоп абортус“, УМС на ВМРО-ДПМНЕ и Унија на жени на ВМРО-ДПМНЕ, ВМРО-ДПМНЕ Прилеп, објавено на 28.12.2012, достапно на <https://www.youtube.com/watch?v=7mYxLkHeWrw>
- Кампања: „Реформи во здравствениот систем – Абортус“, Македонска нација, достапно на <https://www.youtube.com/watch?v=v1wEUe17s68>
- „Закон за абортус“ – втор дел, Зебра, Вистината има повеќе страни, достапно на www.zebraonline.mk
- „Владата со три милиони евра против абортус“, Радио слободна Европа, Марија Митевска, објавено на 11.11.2013 година, достапно на <https://www.slobodnaevropa.mk/a/25165067.html>
- „Правилник за содржината и начинот на советувањето на бремената жена пред прекинувањето на бременоста“, Службен весник број 148, објавен на 10.10.2014, достапен на <https://srhr.org/abortion-policies/documents/countries/02-MACEDONIA-RULES-FOR-CONTENT-AND-METHOD-OF-COUNSELING-PREGNANT-WOMEN-PRIOR-TO-TERMINATION-OF-PREGNANCY-MINISTRY-OF-HEALTH-2014.pdf>
- „4 пречки за остварување на правото за слободен избор“, објавено на 02.06.2013, достапно на hera.org.mk/wp-content/uploads/2012/02/abortusinfo.pdf

Литература

- Здравковска, Ангела. 2017. Репродуктивната политика за прекинување на бременоста; Етнографија за абортусот во Македонија – со акцент на новите измени од законот за прекинување на бременоста од 2013 година, дипломска работа одбранета на ИЕА, ПМФ, УКИМ – Скопје, ракопис.
- Јакимовска, Илина. 2009. Телото, етнологија - антрополошка студија, Скопје: Слово.
- Мијалковиќ, Милан и Катарина Урбанек. 2011. Скопје, светското копице, Архитектурата на поделениот град. Скопје: Готен.
- Ристески, С. Љупчо. 2017. „Порта Македонија“, од псеудоклсицизам до споменик на културата, од политичка ритуализација до граѓанска демистификација, во *Poznańskie studia Slawistyczne* 13: 279-300. Poznań: POZNAŃSKIE TOWARZYSTWO PRZYJACIÓŁ NAUK, UNIWERSYTET IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU.
- Radulović, Lidija. 2008. Dekonstrukcija diskursa materinstva na osnovu religijsko - magijske prakse, во *Етноантрополошки проблеми* 3(1): 159-175.
- Brubaker, Roger. 1996. *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*. Cambridge: University Press.
- Srdić Srebro, Anđa. 2014. Materinstvo: prirodni zakon ili sociokulturni konstrukt?, во *Етнолошке –антрополошке свеске* 23(12): 37-50.
- Maxwell, Alexander. 2016. Nationalism and Sexuality, во *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Gender and Sexuality Studies*, First Edition, Edited by Nancy A. Naples. John Wiley & Sons.
- Bracewell, Wendy. 1996. Women, Motherhood, and Contemporary Serbian Nationalism, во *Women's Studies International Forum* 19(1/2): 25-33.
- Kakissis. Joana. 2015. To Build Up Its Historical Image, Macedonia Is Going Baroque, NPR: Parallels, Many stories, One World, достапно на <https://www.npr.org/sections/parallels/2015/05/24/409210151/to-build-up-its-history-macedonia-going-baroque>